

Zərdabisevərlərə dəyərli töhfə

Son illərdə Həsən bəy Zərdabinin həyat və fəaliyyətinin daha dərin-dən və geniş öyrənilməsində, zən-gin elmi-publisistik irsinin bütün-lüklə xalqa çatdırılması ilə bağlı zə-ruri işlərin gerçəkləşdirilməsində, nadir istiqlalçılar nəslini yetişdirmiş misilsiz xalq xadiminin xatirəsinin əbədləşdirilməsində və layiqincə anılmasında zərdablilər təqdirəla-yıq təşəbbüskarlıqları və öncüllük-ləri ilə seçilir.

Milli mətbuatımızın banisinin o dövrkü rusdilli mətbuatda çap olunmuş və ümu-mi publisistik irsinin, təxminən, yarısını təşkil edən məqalə və məktublarının bir əsrdən də artıq keçəndən sonra, nəhə-yət, ana dilimizə çevrilib nəşr edilməsinin də təşəbbüskarı və icraçısı məhz böyük maarifçi-demokratı xalqımıza bəxş etmiş Zərdab torpağının ziyalıları və rəhbərliyi oldu. Qədirbilən oxucuların zərdabisevər kəsiminə bu yaxınlarda təqdim olunan “Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalələri və məktubları” (rus dilindən tərcümə) ki-tabının ərşəyə gəlməsi, həqiqətən, Həsən bəy Zərdabinin jurnalistik-publisistik irsinin xalqımıza qədərincə çatdırılmasın-da on illər boyu yol verilmiş gecikməyə son qoyan önəmli bir addımdır.

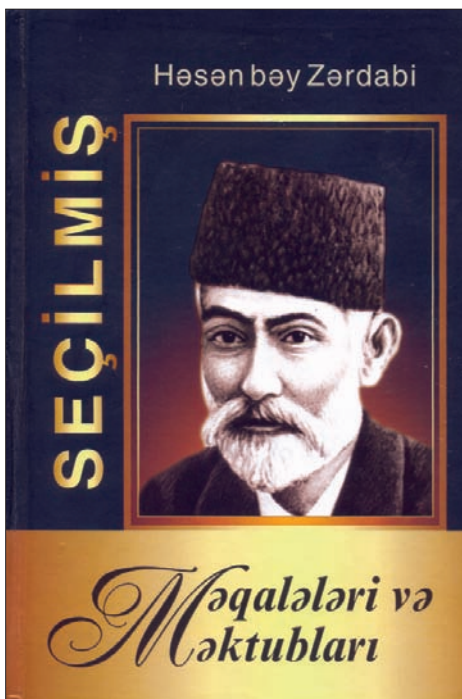
Ötən əsrin 90-cı illərində “Xalq qəze-ti”nin bölgə müxbiri kimi Zərdabdan da yazılar hazırlamışam. Zərdaba və zər-dablılara həmişə böyük hörmət bəsləmi-şəm. Həsən bəyə isə sevgi-sayğılarım sonsuzdur. Biz bir qrup zərdabisevər əv-vəllər də Zərdabinin rus dilindəki məqalə və məktublarının tərcümə edilib çap olun-ması üçün təşəbbüs irəli sürmüşdük, am-ma lazımi dəstək olmaması səbəbindən bu arzumuz baş tutmamışdı. Axı bu əsər-lər babalarımızın, Azərbaycan həyatının milli oyanış və istiqlalə yönəlik bir dövrü-nü əhatə edən canlı salnaməsidir. Nə yaxşı ki, yenə də Zərdab torpağının öv-ladları sinələrini qabağa verdilər, bu ge-cikmiş işi öz üzərlərinə götürdülər. Tə-şəbbüsümüzə hay yerən Zərdab ziyalıla-rı milli qeyrət mücəssəməsi Həsən bəyin rusdilli irsinə ikinci həyat gətirdilər. Xoş-bəxtəm ki, bu işdə mənim də az-çox pa-yım var. Zərdabi millət atası idi, o öz ölü-mü ilə də milləti ayıltmışdı, xalq onun və-fatından sonra necə böyük bir mücahidi itirdiyini anlamışdı. Zərdabi yeganə insan idi ki, onun dəfni günü üç yerdə izdiham-lı vida mərasimi təşkil olunmuşdu. Bu gün isə biz böyük zəhmətin və fədakarlı-ğın bəhrəsi olan fundamental toplumun xalqa çatdırılması ilə o nəhəng soydaşı-mızın ruhunu bir daha şad etdik.

Həsən bəyin yaratdığı ilk milli qəzeti-miz “Əkinçi”nin adı ilə Zərdab rayonunda işıq üzü görən bölgə əsrinin redaktoru, zərdaişünas-jurnalist İsməddin Əhmə-dovun Azərbaycan dilinə çevirib-tərtib et-diyi “Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalə-ləri və məktubları” kitabı Zərdabi irsi ilə zərdabisevərlər arasında bir əsrdən də artıq davam edən boşluğu, axır ki, ara-dan qaldırdı. Məsələ burasındadır ki, ha-kim dairələr 141 il bundan əvvəl ilk milli qəzetimiz olan “Əkinçi”ni bağlamaqla və Həsən bəyi Bakıdan uzaqlaşdırmaqla onun ana dilində qəzet buraxmasına bir daha imkan verməmişdi. Xalqa üreynin sözünü çatdırmaq üçün Zərdabi jurnalist-publisistik fəaliyyətini çar imperiyasının rusdilli mətbu nəşrlərində davam etdir-mək məcburiyyətində qalmışdı. Həcminə görə Həsən bəyin “Əkinçi” qəzetindəki yazılarından xeyli çox, mahiyyətinə görə isə bu müqəddəs məramın davamı olan həmin materiallar, gec də olsa, bu kitab-da ana dilimizdə xalqımıza çatdırıldı. Bö-yük zəhmətin və fədakarlığın bəhrəsi olan fundamental toplu Həsən bəy Zər-dabinin həmyerlilərinin onun milli sərvətə çevrilmiş irsinə hədsiz sevgisinin nəticə-si, zərdabisevərlərə qiymətli hədiyyəsi-di.

Yeri gəlmişkən, deyək ki, hər bir torpa-ğın ən qiymətli barı onu yaxın-uzaqlarda tanıdan, şöhrətləndirən dəyərli övladları-dır. Bəlkə, elə buna görədir ki, xalqımızın elmi və sənəti, amalı və əməli ilə yüksə-lən, bölgəsindən və ölkəsindən kənarda da dəyərləndirilən ünlü simalarının so-yadlarını bir çox hallarda bu dahiləri yeti-rən torpağın adı əvəz edib. Gəncə, Təb-riz, Şirvan, Bakı, İrəvan, Şəki, Şuşa ilə müqayisədə çox kiçik görünən, adı az bəl-li olan Kürqırağı oba Zərdabın da elə bu şəhərlər qədər məşhurlaşması dünyaya bu torpaqda göz açmış Həsən bəy Məli-kovun nəhəng, bənzərsiz şəxsiyyəti ilə bağlıdır.

Zərdabinin Azərbaycan tarixində yeri, xalqımızın və türk-müsəlman toplumları-nın taleyində rolu daha dərinəndən öyrəni-lib-təsdiqləndikcə, Həsən bəyi boya-ba-şa çatdıran Zərdab torpağının sorağı da-ha uzaqlardan gəlir, adı daha ucalardan eşidilir. Xalqımızın ictimai fikir, milli oya-nış, elmi-mədəni tərəqqi və nəhayət, istiqlal tarixində bir sıra “İlk”lərin özülünü qoymuş, bir çox yeni istiqamətlərin qan-lığına çıraq yandırılmış maarifçi-de-mokrat babamız bir vaxtlar özünü xalqına və dünyaya məhz “zərdabi” kimi təqdim etmişdi. İllər keçdikcə, bu misilsiz xalq xadiminin şəxsiyyəti və əməlləri zərdablıla-rı bir daha üzəliyi gətirir, Zərdabi isə dünyaca şöhrətləndirir. Bütün bunlara görə həmyerliləri Həsən bəy Zərdabi ilə haqlı qürur duyur və onun qədir-qiymətini bilməkdə yeni nüsxələr ortaya qoyurlar.

Göründüyü kimi, Həsən bəyin ulu şəx-siyyəti və ölməz məramı ilə bağlı gerçək-lər yaxın-uzaqlara yayıldıqca, onun dün-yaya göz açdığı Zərdab torpağı da şərəf-lənir, bundan haqlı öyünc duyan zərdab-lılar isə “Azərbaycanın mayakı” məqamı-na yüksəlmiş həmyerlilərinin nurlu xatirə-sinə və dəyərlir. Xalqımız isə bu diqqət və sayğı göstərir. İrsinə daha artıq diqqət və sayğı göstərir. Yeni nəş-rin zərdabisevərlərə və zərdabişünaslara Həsən bəy Zərdabinin 28 noyabr xatirə

günü ilə bir vaxtda Zərdab şəhərində ke-çirilən, anadan olmasının 170, əbədiyyə-tə qovuşmasının 110 ililiyinə həsr olun-muş təntənəli mərasimdə təqdim olun-ması, həmin şənləklərdə söylənənələr Zər-dabi-Zərdab tandeminin önəmini bir da-ha ölkəmizə sərgilədi.

Zərdab Rayon İcra Hakimiyyəti və Azərbaycan Mətbuat Şurasının birgə təş-kil etdiyi “Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalələri və məktubları” kitabının təqdi-mat mərasimində iştirak edən Milli Məclis-in deputatları, Mətbuat Şurasının təmsil-çiləri, Bakı Dövlət Universitetinin jurnalis-tika fakültəsində çalışan zərdabişünas alimlər, ölkənin aparıcı media təmsilçiləri, zərdabisevərlərin geniş dairəsi həmin gün, Həsən bəyin Zərdab şəhərinin mər-kəzindəki abidəsini və yurd yerini dərin ehtiramla ziyarət etdilər. Yeni kitabın ilk nüsxəsi də Zərdabi ocağında yaradılmış muzeyə təqdim olundu. Burada balaları-mızı bir zamanlar Həsən bəyin arzu etdi-yi səviyyədə görən zərdabisevərlər on-ların təqdimatında milli ziyalılarımızın ata-sının ömür yolunun və mübarizəsinin tə-sirli epizodlarına baxıb duyğulandılar.

Rayonun böyük iclas salonunda keç-i-rilən təqdimat mərasimini giriş sözü ilə açan Zərdab Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru Lütvəli Babayev bildirdi ki, ömrünü xalqı-nın işıqlı günlərə çıxmasına həsr etmiş, milli ziyalıların mənəvi atası sayılan Zər-dabinin xatirəsinə onun həmyerliləri də həmişə uca tutur, ali məramına hədsiz sədaqət göstərirlər. Rayon mərkəzində Həsən bəyin heykəlinin ucaldılması, Zər-dabi parkının yaradılması və ev-muzeyi-nin fəaliyyət göstərməsi, rayonun nümu-nəvi təhsil ocağı olan 1 saylı şəhər mək-təb-liseyinin sevimli həmyerlimizin adını daşması bu hörmətə canlı nümunəsidir.

Milli Məclisin deputatı, Azərbaycan Mətbuat Şurasının sədri Əflatun Ama-şov “Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalə-ləri və məktubları” toplusunun ölkə ictimaiyyətinə məhz Zərdabinin dünyaya göz açdığı məkanda təqdim edilməsini milli mətbuatımızın banisinin xatirəsinə xalqımızın sonsuz ehtiramının əlaməti ki-mi dəyərləndirdi:

- Milli oyanış və tərəqqi çarçısı Zərda-binin xatirəsinə və mətbu irsinin önəmli bir hissəsinin cəm olduğu yeni kitabın təqdimatına həsr olunmuş toplantının Zərdabda keçirilməsi xüsusilə qürurveri-cidir. 110 il əvvəl - 1907-ci il noyabrın 28-də haqq dünyasına köçən Həsən bəyin zəngin irsi milli-mənəvi dəyərlər xəzinəsi-dir, nəsilərə nüsxə həyat və mübarizə məktəbidir. Xalqımız xoşbəxtədir ki, onun Həsən bəy Zərdabi kimi fədakar oğlu var və bu müdrik şəxsiyyət “Əkinçi” ilə milli mətbuatımızın təməlini qoymaqla xalqı-mızın maariflənməsi, milli varlığımızın qo-runması, yurdumuzda istiqlal mücadiləsi-nə başlanması yolunda tarixi bir addım atdı. 56 nömrəsi işıq üzü görən “Əkinçi” qəzeti davamlı təzyiqlərdən və təqiblə-rdən sonra nəhayət bağlandı. Ömrünün məhsuldar çağlarının 15 ilini doğma Zər-dabda “sürgün həyatı” yaşamağa məc-bur olan Həsən bəy buradan Azərbay-canda, Gürcüstanda və hətta Rusiyada nəşr olunan qəzet və jurnallara çoxsaylı məqalələr göndərirdi. Onun əksəriyyəti “Kaspi” qəzetində dərc edilmiş və təqdim olunan kitabda toplanan seçilmiş məqalə və məktubları xalqımızın, ölkəmizin XIX əsrin sonları və XX əsrin əvvəllərindəki həyatının, məişətinin dərinəndən öyrənil-məsi üçün əvəzolunmaz, çox dəyərli, zəngin xəzinədir. Şübhə yoxdur ki, Zər-dabi irsinin araşdırmaçıları, jurnalistika fakültəsinin tələbələri bu kitabda onları düşündürən çox məsələlərə cavab tapa-caqlar.

“Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalə-ləri və məktubları” kitabının təqdimat mə-rasimində iştirak etmiş, bu qiymətli nəşrin ilk oxucuları olmuş zərdabişünasların mülahizələrini “Respublika” qəzetinin oxucularına təqdim edirik.

Jalə ƏLİYEVƏ, Milli Məclisin depu-tatı:

- Həsən bəy Zərdabi əbəz yerə demir-di ki, elmdən məhrum olan bir xalq işıq-dan məhrumdur. Bu gün isə Zərdab gö-zəl ziyalıları, fədakar insanları ilə tanınır və bu insanlar rayona hər sahədə başu-calığı gətirirlər. Deməli, Zərdabinin arzu-ları çiçək açıb, gözəl bəhrələr verir. Həsən bəy dahi millət fədaisi, ilahi missiya daşıyan ziyalı idi. Onun rusdilli mətbuat-da 110-130 il əvvəl dərc etdirdiyi çox də-yərli məqalə və məktublarının ana dili-mizdə, təxminən, min səhifəlik bir kitab şəklində xalqımıza təqdim olunması bö-yük ədəbi-mədəni hadisədir. Artıq, Zər-dabi irsinin uzun illər yalnız rus dilində oxuya bildiyimiz, ana dilimizə çevrilməsi-ni ümidlə gözlədiyimiz bölümü ilə yaxın-

dan tanış olmaq imkanı qazandıq.

Cahangir MƏMMƏDLİ, BDU-nun ka-fedra müdiri, professor:

- Biz zərdabişünaslar Azərbaycanda maarifçiliyin çarçısı olan Həsən bəy Zər-dabini jurnalist babamız kimi seve-sevə öyürük və bundan qürur duyuruq. Rus di-lindən tərcümə olunaraq oxuculara ana dilimizdə təqdim olunan “Həsən bəy Zər-dabi. Seçilmiş məqalələri və məktubları” kitabı Zərdabi irsinə çağdaş nəsilərin bö-yük məhəbbətinin məhsuludur. Kitab mü-qəddəsdir, çünki Qurani-Kərim də kitab şəklindədir. Zərdabinin bu çox dəyərli ki-tabı da onun yolunun davamçıları üçün müqəddəsdir. Fakültəmizin yetirməsi, Zərdabi yurdunda çıxan “Əkinçi” qəzeti-nin redaktoru İsməddin Əhmədovun çə-tin bir işin öhdəsindən layiqincə gəlməsi-bu vaxtadək rus dilində yararlandığımız bir kitabın anadilli variantını yaratması hamımızı sevindirdi. “Zərdabi LTD” MMC nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsinin di-rektoru, Zərdabin Körpükənd kəndindən olan Elman Qasımov isə çoxdan gözlədi-yimiz bu toplunu əsl sevgi və canıyanan-lıqla, nəfis poliqrafiya ilə ərşəyə gətirib.

İsməddin ƏHMƏDOV, kitabın tə-r-cüməçi-tərtibçisi, Ali Media mükafatçı-sı:

- Həsən bəy Zərdabinin dilimizə çəvi-rib, hissə-hissə redaktoru olduğum “Əkinçi” qəzetində dərc etdirdiyim əsər-lərinin Zərdab RİH-in başçısı Lütvəli Baba-yevin dəstəyi ilə ayrıca kitab kimi nəşr olunması, bəlkə də məni hamıdan çox sevindirir. Bu kitabda Zərdabinin Bakıda rus dilində çıxan “Kaspi” qəzetinə 1881-1895-ci illərdə Zərdabdan göndərdiyi, “Zərdabdan məktublar” başlığı altında dərc olunan məqalə və məktubları, həm-çinin “Kaspi” qəzetinin redaktoru işlədiyi illərdə burada və “Qafqaz” qəzetində, “Trudi Kavkazskoqo obşestva selskoqo xozyaystva” nəşrinə dərc olunan məqalə-ləri, eləcə də məktubları toplanmışdır. “Əkinçi”ni nəşr edərkən Həsən bəy Zər-dabi gənc bir jurnalist idisə, “Kaspi” qəze-ti ilə əməkdaşlıq etdiyi və redaktor oldu-ğu dövrlərdə həyatın ağır sınaqlarından çıxmış, hakim dairələrin mürtebə, yara-maz təmsilçiləri ilə amansız mübarizələr-də bişib-bərkimmiş mücahid, qorxubilməz millət fədaisi idi. “Əkinçi” qəzetinin 2 ildə cəmi 56 sayı çapdan çıxmışdysa, bu ki-tabda oxuculara milli mətbuatımızın bani-sinin ömrünün müdriklik çağlarında, 25 il-lik bir dövr ərzində qələmə aldığı 280 mə-qalə və məktubu toplanıb.

Nəsir ƏHMƏDLİ, BDU-nun profes-soru:

- Həsən bəy türk dünyasının ən qa-baqcıl ziyalılarından biri, mən deyərdim ki, birincisidir. O, neçə-neçə illərə imza atdı. Moskva Universitetini namizədlik dərəcəsi ilə bitirdi və orada qalib elmi fə-aliyyətlə məşğul olmaq təklifi alsa da, doğma xalqının maariflənməsi, tərəqqisi naminə Vətənə qayıtdı, bütün ömrünü millətin oyanmasına, zülmətin işıqlanma-sına həsr etdi.

Həsən bəy “Əkinçi” ilə elə bir maarif və mədəniyyət toxumu səpdi ki, biz azər-baycanlılar dünya durduqca, o toxumun bəhrələrindən qidalanacağıq. Zərdabinin rus dilindəki publisistik əsərlərinin dilimi-zə çevrilib kitab şəklində nəşr olunması işıqlı obrazı həmişə qəlbimizi nurlandırır, yolumuza aydınlıq gətirən babamızın xa-tirəsinə böyük ehtiramdır. Bu topluda cəm olan materiallar jurnalistika fakültə-lərinin müəllimləri, tələbələri üçün xüsu-silə gərəklidir.

Allahverdi MƏMMƏDLİ, BDU-nun kafedra müdiri, professor:

- Həsən bəy Moskvada təhsilini bitirib Bakıya qayıdanda qaragüruh onu həqa-rətlə “rus Həsən” adlandırır, Azərbaycan millətinə yad bir insan kimi qələmə verir-di. Amma Həsən bəy öz əməlləri, iradəsi ilə sübut etdi ki, o, Böyük Sabir demisi, “rusbaşı” deyil, əsl azərbaycanlıdır. O, Moskvada ona gəl-gəl deyən yüksək kar-yera və rahatlıqdan da canından çox sev-di-yi doğma xalqının tərəqqisi naminə im-tina etmişdi.

Azərbaycan xalqı belə bir övladı ilə hər zaman fəxr edib, bundan sonra da öyü-nəcək. Mən Zərdabinin rus dilindəki əsərlərinin ana dilimizdə ərşəyə gəlməsi-nə təşəbbüs göstərən, onu nəfis tərtibat-da hazırlayıb bizə təqdim edən ziyalıları-mızı alqışlayıram. Bu kitab Zərdabinin ru-hunu şad edən dəyərli bir nəşrdir.

Zərdabi irsinin araşdırıcı və təbliğçiləri-nin yuxarıda söylədiklərinə əlavə olaraq bildirik ki, Həsən bəyin böyük əksəriyyə-ti “Kaspi” qəzetində dərc olunan məqalə-lərinin hər biri elmi, mədəni, maarifləndi-rici, tarixi, etnoqrafik və fəlsəfi əsərdir, xalqımızın ötən əsrlərdəki həyatının canlı salnaməsidir. Heç bir yazı bu gün də əhəmiyyətini, aktuallığını itirməmişdir. Zərdabi həmin məqalələrində ötən əsrlərdəki Azərbaycan kəndlilərinin, elat-larının, obalarının və şəhərlərinin ağır ya-şam tərzini real və aydın təsvir etmiş, dü-nənimizin pozulmaz mənzərəsini yarat-mışdır.

Bu məqalə və məktublar kəndlərimizin və şəhərlərimizin gerçək tarixini, məişəti-ni, adət və etnoqrafiyasını öyrənmək ba-xımından da çox qiymətli mənbədir. Bu cəhətdən “Zərdabdan məktublar” silsiləsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məktub-lar redaksiyaya Zərdabdan göndəriləsə də, əslində, Azərbaycanın bütün bölgə-lərinin o dövrkü mənzərəsini əks etdirir. Həsən bəy Zərdabinin bir şəxsiyyət ola-ra-q nəhəngliyini tam mənada duymaq üçün onun bu məqalə və məktublarını anadilli oxuculara çatdırmaq zəruri idi. “Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalələri və məktublar” kitabı bu tələbatı layiqincə cavablandırdı.

Tahir AYDINOĞLU,

Həsən bəy Zərdabi və

Ali Media mükafatçısı, Əməkdar jurnalist.